

ЭКОНОМИКА / ECONOMICS

УДК 658.15:658.5

Өндүрүштүк ишканалардын каржылык ресурстарын башкарууну оптималдаштыруу усулдары

Сыдыкова Наргул Айдарбековна

окутуучу, Ош мамлекеттик университети, Кыргызстан, sydykova57@gmail.com

Хашимова Гулзада Абдумуталиповна

магистрант, Ош мамлекеттик университети, Кыргызстан, gulzadahsimova@gmail.com

Аширов Нурлан Салайдинович

магистрант, Ош мамлекеттик университети, Кыргызстан, nurlan.sldv85@mail.ru

Аннотация

Макалада өндүрүштүк ишканалардын каржылык ресурстарын башкарууну оптималдаштыруу маселелери каралды. Заманбап экономикалык шарттарда ишканалардын туруктуу иштеши жана атаандаштыкка жөндөмдүүлүгү алардын каржылык ресурстарын натыйжалуу пайдалануу деңгээлине түздөн-түз байланыштуу. Изилдөөнүн негизги максаты – өндүрүштүк ишканаларда каржылык ресурстарды башкаруунун теориялык негиздерин талдоо жана аларды оптималдаштыруунун натыйжалуу усулдарын аныктоо болуп саналат. Изилдөөдө системалык талдоо, салыштырмалуу анализ, экономикалык-статистикалык усулдар жана моделдөө ыкмалары колдонулду. Макалада каржылык ресурстарды башкаруунун классикалык жана заманбап концепциялары каралып, ишкананын финансылык туруктуулугун жогорулатууга багытталган оптималдаштыруу механизмдери сунушталат. Ошондой эле өндүрүштүк ишканаларда каржылык агымдарды рационалдуу башкаруунун негизги багыттары жана алардын натыйжалуулугун баалоо көрсөткүчтөрү талданат. Изилдөөнүн жыйынтыктары өндүрүштүк ишканалардын финансылык стратегиясын өркүндөтүүгө жана ресурстарды пайдалануунун эффективдүүлүгүн жогорулатууга көмөк көрсөтөт.

Ачык сөздөр: каржылык ресурстар, өндүрүштүк ишкана, финансылык башкаруу, оптималдаштыруу, финансылык туруктуулук, ресурстарды башкаруу, экономикалык натыйжалуулук

Шилтеме үчүн: Сыдыкова Н.А., Хашимова Г.А., Аширов Н.С. (2026). Өндүрүштүк ишканалардын каржылык ресурстарын башкарууну оптималдаштыруу усулдары. *Евразия изилдөөлөрү ачык журналы*, №1, бб. 170-179. doi: 10.65469/eijournal.2026.1.19

Киришүү

Азыркы глобалдашуу жана санариптик экономика шартында өндүрүштүк ишканалардын туруктуу өнүгүүсү каржылык ресурстарды натыйжалуу башкарууга түздөнтүз байланыштуу. Каржылык ресурстар ишкананын өндүрүш процесстерин камсыз кылуучу негизги факторлордун бири болуп саналат. Алар өндүрүштү кеңейтүүдө, инновацияларды киргизүүдө, жаңы технологияларды өздөштүрүүдө жана ишкананын жалпы экономикалык натыйжалуулугун жогорулатууда маанилүү ролду ойнойт.

Заманбап рыноктук шарттарда ишканалардын каржылык мүмкүнчүлүктөрү чектелүү болуп, ресурстарды туура бөлүштүрүү маселеси өзгөчө актуалдуу болуп калды. Өндүрүштүк ишканалардын финансылык ресурстарын натыйжалуу башкаруу алардын туруктуулугун, ликвиддүүлүгүн жана инвестициялык активдүүлүгүн камсыз кылат. Ошондуктан каржылык ресурстарды башкарууну оптималдаштыруу ишкананын стратегиялык башкаруу системасынын маанилүү бөлүгү болуп эсептелет [1].

Экономикалык илимде каржылык ресурстарды башкаруу маселелери көптөгөн окумуштуулар тарабынан изилденген. Алардын катарында каржылык менеджмент теориясынын негиздөөчүлөрү болуп эсептелген Батыш окумуштуулары менен бирге ата мекендик экономисттердин эмгектери да өзгөчө орунду ээлейт. Бул изилдөөлөрдө ишкананын финансылык агымдарын башкаруу, капиталдын структурасын оптималдаштыруу, инвестициялык чечимдерди кабыл алуу жана финансылык тобокелдиктерди азайтуу маселелери кеңири каралган [2, 8, 11].

Өндүрүштүк ишканалардын каржылык ресурстарын оптималдаштыруу маселеси Кыргызстан сыяктуу өнүгүп келе жаткан экономикалар үчүн дагы өзгөчө мааниге ээ. Анткени ишканалардын финансылык туруктуулугу өлкөнүн экономикалык өсүшүнө, жумуш орундарын түзүүгө жана өндүрүштүк потенциалды жогорулатууга түздөн-түз таасир этет.

Биздин илимий изилдөөбүздүн негизги максаты – өндүрүштүк ишканалардын каржылык ресурстарын башкаруунун теориялык негиздерин изилдөө жана аларды оптималдаштыруунун натыйжалуу усулдарын аныктоо болуп саналат.

Изилдөөнүн максатына жетүү үчүн изилдөө процессинде алдына карала турган төмөнкүдөй *маселелерди* коюп алдык:

- каржылык ресурстар түшүнүгүнүн экономикалык маңызын талдоо;
- өндүрүштүк ишканалардын каржылык ресурстарын башкаруунун теориялык негиздерин изилдөө;
- каржылык ресурстарды оптималдаштыруу усулдарын аныктоо;
- ишканалардын финансылык туруктуулугун баалоо көрсөткүчтөрүн талдоо;

- каржылык ресурстарды башкарууну өркүндөтүү боюнча сунуштарды иштеп чыгуу.

Изилдөөнүн методдору катары системалык талдоо, экономикалык-статистикалык талдоо, салыштырмалуу анализ, моделдөө жана жалпылоо усулдары колдонулду.

Аналитикалык бөлүк. Экономикалык илимде каржылык ресурстар ишкананын өндүрүштүк жана чарбалык ишмердүүлүгүн камсыз кылуучу негизги экономикалык категориялардын бири болуп эсептелет. Каржылык ресурстар – бул ишкананын өндүрүштүк, инвестициялык жана социалдык милдеттерин аткарууга багытталган акча каражаттарынын жана финансылык активдердин жыйындысы болуп саналат. Алар ишкананын өндүрүш процессин уюштурууда, материалдык ресурстарды сатып алууда, эмгек акы төлөөдө, инвестициялык долбоорлорду ишке ашырууда жана ишкананын жалпы экономикалык өнүгүүсүн камсыз кылууда маанилүү ролду ойнойт.

Каржылык ресурстарды башкаруу – бул ишкананын финансылык агымдарын пландоо, уюштуруу, жөнгө салуу жана көзөмөлдөө процессин камтыган комплекстүү башкаруу системасы болуп саналат. Натыйжалуу финансылык башкаруу ишкананын туруктуу өнүгүүсүн камсыз кылып, өндүрүштүк потенциалын жогорулатууга шарт түзөт.

Илимий адабияттарда каржылык ресурстарды башкаруунун бир нече негизги багыттары белгиленет:

- финансылык пландоо;
- каржылык агымдарды башкаруу;
- капиталдын структурасын оптималдаштыруу;
- инвестициялык чечимдерди кабыл алуу;
- финансылык тобокелдиктерди башкаруу.

Бул элементтердин өз ара байланышы ишкананын каржылык стратегиясын түзүүдө маанилүү ролду ойнойт [3].

Өндүрүштүк ишканалардын каржылык ресурстары негизинен үч негизги булактан түзүлөт: өз каражаттары; тартылган каражаттар; заемдук каражаттар.

1-таблица. Өндүрүштүк ишкананын каржылык ресурстарынын негизги булактары

Каржылык ресурстардын булагы	Мазмуну
Өз каражаттары	Уставдык капитал, бөлүштүрүлбөгөн пайда, амортизациялык каражаттар
Тартылган каражаттар	Акцияларды чыгаруу, инвестициялык салымдар
Заемдук каражаттар	Банктардын кредиттери, облигациялар, лизинг

Бул ресурстарды туура башкаруу ишкананын финансылык туруктуулугун жана төлөм жөндөмдүүлүгүн камсыз кылат.

Өндүрүштүк ишканалардын каржылык ресурстарын оптималдаштыруу – бул финансылык каражаттарды натыйжалуу пайдалануу аркылуу ишкананын экономикалык натыйжалуулугун жогорулатууга багытталган башкаруу процесси болуп саналат [7].

Каржылык ресурстарды оптималдаштыруунун негизги максаты төмөнкүдөй милдеттерди ишке ашыруу болуп эсептелет:

- капиталды рационалдуу бөлүштүрүү;
- өндүрүш чыгымдарын азайтуу;
- финансылык туруктуулукту камсыз кылуу;
- инвестициялык мүмкүнчүлүктөрдү кеңейтүү;
- ишкананын рентабелдүүлүгүн жогорулатуу.

Илимий адабияттарда каржылык ресурстарды оптималдаштыруунун бир нече негизги усулдары белгиленет.

Финансылык пландоо жана бюджеттештирүү. Бул усул ишкананын кирешелерин жана чыгымдарын алдын ала пландоого мүмкүндүк берет. Финансылык пландоо аркылуу ишкананын каржылык агымдары көзөмөлдөнүп, ресурстарды натыйжалуу пайдалануу камсыздалат.

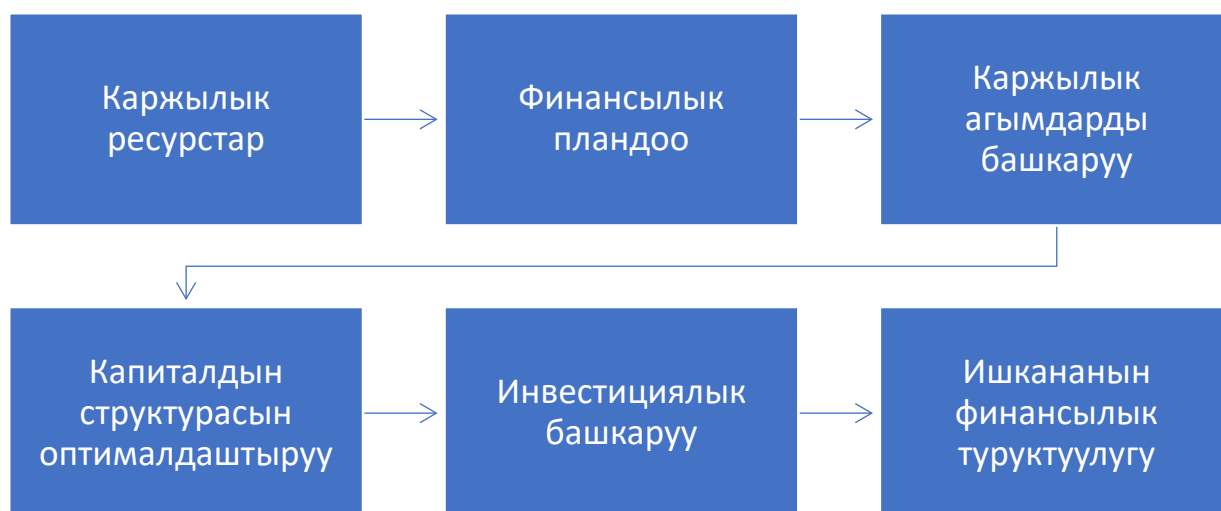
Капиталдын структурасын оптималдаштыруу. Ишкананын өз каражаттары менен заемдук каражаттарынын оптималдуу катышын аныктоо финансылык туруктуулукту камсыз кылат.

Акча агымдарын башкаруу. Акча агымдарын натыйжалуу башкаруу ишкананын төлөм жөндөмдүүлүгүн сактоодо жана ликвиддүүлүктү жогорулатууда маанилүү роль ойнойт.

Чыгымдарды оптималдаштыруу. Өндүрүштүк чыгымдарды талдоо аркылуу ресурстарды рационалдуу пайдалануу мүмкүнчүлүгү түзүлөт.

Инвестициялык башкаруу. Инвестицияларды туура пландоо ишкананын узак мөөнөттүү өнүгүүсүн камсыз кылат.

1-схема. Өндүрүштүк ишкананын каржылык ресурстарын башкаруу системасы

Бул схема каржылык ресурстарды башкаруунун негизги этаптарын көрсөтөт. Мында көрүнүп тургандай каржылык ресурстар аны пландоодон баштап ишкананын каржылык туруктуулугун сактоого жана кармап турууга багытталганын айта алабыз.

Каржылык ресурстарды пайдалануунун натыйжалуулугун баалоо көрсөткүчтөрү Ишкананын каржылык ресурстарын башкаруунун натыйжалуулугун баалоо үчүн төмөнкү негизги экономикалык көрсөткүчтөр колдонулат:

- рентабелдүүлүк коэффициенти;
- активдердин айлануусу;
- финансылык туруктуулук коэффициенти;
- ликвиддүүлүк көрсөткүчтөрү;
- капиталдын кирешелүүлүгү.

2-таблица. Каржылык ресурстарды баалоонун негизги көрсөткүчтөрү

Көрсөткүч	Формула	Экономикалык мааниси
Рентабелдүүлүк	Пайда / Чыгым	Ишкананын кирешелүүлүгүн көрсөтөт
Ликвиддүүлүк	Актуалдуу активдер / Кыска мөөнөттүү милдеттенмелер	Төлөм жөндөмдүүлүгүн баалайт
Капиталдын кирешелүүлүгү	Таза пайда / Өз капитал	Капиталды пайдалануунун натыйжалуулугу

Бул көрсөткүчтөр ишкананын финансылык абалын комплекстүү талдоого мүмкүндүк берет.

Ал эми, ишкананын каржылык ресурстарын башкарууну оптималдаштырууда да экономикалык математикалык методдорду, моделдерди жана заманбап маалымат технологияларын колдонуу ар кандай өндүрүштүк ишкананын продукцияларын өндүрүүдө колдонулбай калган мүмкүнчүлүктөрдү ачып көрсөтөт. Демек, ишкананын өндүрүмдүүлүгүн

оптималдаштырууну жана натыйжалуулугун жакшыртууну экономикалык-математикалык методдорду жана моделдерди колдонуу менен жолго салсак максатка ылайыктуу болот [6].

Өндүрүштүк ишканалардын каржылык ресурстарын башкарууну оптималдаштыруу маселесин экономикалык-математикалык моделдөө аркылуу да кароого болот. Мындай моделдер каржылык ресурстарды рационалдуу бөлүштүрүүгө жана өндүрүштүк натыйжалуулукту жогорулатууга мүмкүндүк берет [9].

Оптималдаштыруу маселесинин негизги максаты – ишкананын пайдасын максималдаштыруу же чыгымдарын минималдаштыруу болуп саналат [10].

Математикалык түрдө бул төмөнкүдөй көрсөтүлүшү мүмкүн:

$$F = \sum_{i=1}^n (R_i - C_i) \rightarrow \max \quad (1)$$

Мында:

F – ишкананын жалпы пайдасы;

R_i – i -ресурсту пайдалануудан алынган киреше;

C_i – ошол ресурсту пайдаланууга кеткен чыгым;

n – колдонулган ресурстардын саны.

Бул модель каржылык ресурстарды ар кандай багыттарга бөлүштүрүүнүн натыйжалуулугун аныктоого жардам берет. Эгерде ресурстар туура бөлүштүрүлсө, ишкананын жалпы финансылык натыйжалуулугу жогорулайт [8].

Мындан тышкары, каржылык ресурстарды оптималдаштырууда төмөнкү чектөөлөр эске алынат:

$$\sum X_i \leq B \quad (2)$$

мында:

X_i – ресурстардын көлөмү;

B – ишкананын жалпы каржылык бюджетти.

Бул модель өндүрүштүк ишканаларда финансылык пландоону оптималдаштырууда колдонулат.

Ар кандай экономикалык процесстерди караганда да анын чыгымдарын минималдаштыруу экономиканын негизги маанилүү параметрлеринин бири болуп эсептелет. Ошондуктан, чыгымдарды минималдаштыруу үчүн жогоруда карап өткөндөй, математикалык методдор менен моделдештирип маселени чечүү жолдорун изилдөө максатка ылайыктуу деп эсептейбиз. Андыктан экономикалык процессти математикалык моделдештирүү үчүн алгач, анын экономикалык моделин даярдап алуу керек.

Жыйынтык

Жүргүзүлгөн теориялык талдоо көрсөткөндөй, өндүрүштүк ишканалардын каржылык ресурстарын башкаруу ишкананын экономикалык туруктуулугун камсыз кылуучу негизги факторлордун бири болуп саналат. Каржылык ресурстарды оптималдаштыруу системалуу финансылык пландоону, чыгымдарды рационалдуу башкарууну жана инвестициялык чечимдерди илимий негизде кабыл алууну талап кылат. Экономикалык-математикалык моделдерди колдонуу каржылык агымдарды натыйжалуу бөлүштүрүүгө жана ишкананын рентабелдүүлүгүн жогорулатууга шарт түзөт.

Демек, өндүрүштүк ишканалардын каржылык ресурстарын натыйжалуу башкаруу алардын туруктуу өнүгүүсүнүн негизги шарттарынын бири болуп саналат. Каржылык ресурстарды оптималдаштыруу ишкананын экономикалык натыйжалуулугун жогорулатып, рыноктук атаандаштык шарттарында туруктуу позицияны камсыз кылат. Финансылык пландоо, капиталдын структурасын оптималдаштыруу, чыгымдарды рационалдуу башкаруу жана инвестициялык саясатты туура жүргүзүү ишкананын финансылык потенциалын бекемдөөгө өбөлгө түзөт.

Колдонулган адабияттардын тизмеси

1. Имаралиев, О. Р. Санариптик экономика шарттарында ишкананын каржы ресурстарын башкаруу / О. Р. Имаралиев, А. А. Бексултанов // Вестник Ошского государственного университета. – 2023. – No. 4. – P. 107-116. – https://doi.org/10.52754/16948610_2023_4_12
2. Бексултанов, А. А. Кыргыз Республикасынын түштүк аймагындагы кайра иштетүүчү ишканаларынын инвестициялык көрсөткүчтөрү / А. А. Бексултанов, О. Р. Имаралиев, Ж. Бакай Кызы // Вестник Ошского государственного университета. – 2025. – No. 3. – P. 151-162. – https://doi.org/10.52754/16948610_2025_3_0_12
3. Бексултанов, А. А., Юй. Цэи, Абдыжапар А. (2025). Өнөр-жай ишканаларынын финансылык ресурстарды пайдалануусуна талдоо. И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин Жарчысы. 2/1. бб. 761-767. – DOI 10.33514/1694-7851-2025-2/1-761-767. – EDN NHCRDU.
4. Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитети. Өнөр жай ишканаларынын экономикалык көрсөткүчтөрү. – Бишкек, 2023.
5. Кыргыз Республикасынын мыйзамдары. Ишкердик субъекттеринин финансылык ишмердүүлүгү жөнүндө. – Бишкек, 2022.
6. Бексултанов А.А., Мелисов А.Н., Аманова Г.Ж. (2025). Экономикалык чечимдерди кабыл алууда прогноздук моделдердин колдонулушу. Евразия изилдөөлөрү ачык журналы, 1(1), бб. 33-39. DOI: 10.65469/eijournal.2025.1.5
7. Имаралиев О.Р., Аширов Н.С., Хашимова Г.А. (2025). Ишкананын каржылык ресурстарын пландоо каражаттары. Евразия изилдөөлөрү ачык журналы, 1(1), бб. 26-32. DOI: 10.65469/eijournal.2025.1.4
8. Имаралиев О. Р., Какеева М. О., Абрасулова Б. А. (2025). Кайра иштетүү ишканаларында өндүрүмдүүлүктү оптималдаштыруу усулдары. Вестник Ошского

- государственного университета. бб. 153-160.
https://doi.org/10.52754/16948610_2025_1_13
9. Имаралиев, О. Р. Кайра иштетүү продукциясын өндүрүүнү математикалык моделдештирүү аркылуу оптималдаштыруу / О. Р. Имаралиев, Ф. Абжапар Кызы // Вестник Ошского государственного университета. – 2024. – No. 4. – P. 203-212. – https://doi.org/10.52754/16948610_2024_4_20
10. Imaraliev, O., & Kyzy, F. A. (2025, September). Optimization of the productivity of processing enterprises using mathematical modeling. In *AIP Conference Proceedings* (Vol. 3356, No. 1, p. 020003). AIP Publishing LLC.
11. Имаралиев, О. Р. Ишкананын каржылык ресурстарын пландоо каражаттары / О. Р. Имаралиев, Н. С. Аширов, Г. А. Хашимова // Евразия изилдөөлөрү ачык журналы. – 2025. – No. 1. – P. 26-32. – DOI 10.65469/eijournal.2025.1.4. – EDN MIVDYD.

Открытый журнал евразийских исследований, 2026, №1, сс. 170-179

doi: 10.65469/ejournal.2026.1.19

ejournal.ilimbilim.kg

ЭКОНОМИКА / ECONOMICS

УДК 658.15:658.5

Методы оптимизации управления финансовыми ресурсами производственных предприятий

Сыдыкова Наргул Айдарбековна

преподаватель, Ошский государственный университети, Кыргызстан, sydykova57@gmail.com

Хашимова Гулзада Абдумуталиповна

магистрант, Ошский государственный университети, Кыргызстан, gulzadahasimova@gmail.com

Аширов Нурлан Салайдинович

магистрант, Ошский государственный университети, Кыргызстан, nurlan.sldv85@mail.ru

Аннотация

В статье рассматриваются вопросы оптимизации управления финансовыми ресурсами производственных предприятий. В современных экономических условиях устойчивое функционирование и конкурентоспособность предприятий напрямую связаны с уровнем эффективного использования их финансовых ресурсов. Основная цель исследования – анализ теоретических основ управления финансовыми ресурсами на производственных предприятиях и определение эффективных методов их оптимизации. В исследовании использовались системный анализ, сравнительный анализ, экономико-статистические методы и методы моделирования. В статье рассматриваются классические и современные концепции управления финансовыми ресурсами, предлагаются механизмы оптимизации, направленные на повышение финансовой устойчивости предприятия. Также анализируются основные направления рационального управления финансовыми потоками на производственных предприятиях и показатели оценки их эффективности. Результаты исследования способствуют совершенствованию финансовой стратегии производственных предприятий и повышению эффективности использования ресурсов.

Ключевые слова: финансовые ресурсы, производственное предприятие, финансовое управление, оптимизация, финансовая устойчивость, управление ресурсами, экономическая эффективность

Open Journal of Eurasian Issues, 2026, no. 1, pp. 170-179

doi: 10.65469/ejournal.2026.1.19

ejournal.ilimbilim.kg

ЭКОНОМИКА / ECONOMICS

УДК 658.15:658.5

Methods for Optimizing the Management of Financial Resources of Manufacturing Enterprises

Sydykova Nargul Aidarbekovna

Lecturer, Osh State University, Kyrgyzstan, sydykova57@gmail.com

Hashimova Gulzada Abdumutalipovna

Master's Student, Osh State University, Kyrgyzstan, gulzadahashimova@gmail.com

Ashirov Nurlan Salaidinovich

Master's Student, Osh State University, Kyrgyzstan, nurlan.sldv85@mail.ru

Abstract

The article discusses how to optimize the management of financial resources in manufacturing enterprises. In modern economic conditions, the sustainability and competitiveness of enterprises depend on their efficient use of financial resources. The main goal of the study is to analyze the theoretical foundations of financial resource management in industrial enterprises and identify effective methods of optimizing them. The study used systems analysis, comparative analysis, econometric methods, and modeling techniques. The article discusses classical and modern concepts of financial resource management and suggests optimization mechanisms aimed at improving the financial stability of the enterprise. It also analyzes the main directions for the rational management of financial flows in manufacturing enterprises and indicators for assessing their effectiveness. The results of the study will help improve the financial strategy of manufacturing enterprises and their resource efficiency.

Keywords: financial resources, manufacturing enterprise, financial management, optimization, financial stability, resource management, economic efficiency